

G. KOMORÓCZY EMŐKE

„Mintha a fény énekelne,
a költészet felszabadít...”

Papp Tibor Emlékmeder című könyvéről

„Az életem háborús maradvány,
Amit most visszaálmodok”

Papp Tibor utolsó kötete – immár halála által lezárva és lepecsételve – szimbolikus „végrendeltként” (is) értelmezhető: a költészetben a Jövő útja a hagyomány és újítás egymást átható, dialektikus szintézisén át vezet (amint azt már Kassák meghirdette a múlt század derekán). Könyve életszámvetés és irányjelzés egyszerre: Múlt és Jövő összekötése egymással a Jelen hídjá segítségével. Aláereszkedve a múlt mélyvizébe, költőnk a tudatalatti régiókból kiemeli és átmenti azokat az emlékrögöket, amelyeket életszemlélete és költészete alappilléreinek tekint. Visszanyúlva a 17–18. századi magyar irodalmi tradíció egyik kevésbé ismert rétegéhez („mesterkedő költészet”, képversek), annak formaújításait a modern költészet különös vívmánya, a digitalizáció által lehetővé tett változatos megoldásokkal emeli át a jelenbe. A párizsi Magyar Műhely egyik alapító szerkesztőjeként már a nyolcvanas évek derekán bombázni kezdte a hazai közízlést érthetetlennek minősített „látható” költészetével. A Kalocsán 1985 augusztusában tartott első hazai Magyar Műhely-szemináriumon mutatta be (magyar és francia nyelvű, már a hetvenes évek elején készült) *Vendégszövegek 1.* című munkáját, amely elképesztő vihart kavart a hazai (szocreálon iskolázott) irodalompolitikuskok, irodalomtörténészek körében. Ugyanakkor a mozgékonyabb fantáziájú irodalmárok és az ifjabb költőgenerációk zöme nagy elismeréssel fogadta (mint minden „tiltott” jelenséget, amely megzavarta a hazai, mesterségesen fenntartott állóvizet). Azóta persze már hozzászókkott az egész irodalmi közélet és a laikus befogadói közeg is, hogy az „érthetetlen” verseket meg lehet fejteni; sőt, hogy a digitalizációt is az alkotás szolgálatába lehet állítani. Ma már online folyóiratok is az érdeklődők rendelkezésére állnak, amelyekben kedvük szerint tallózhatnak, ha „szép verset” keresnek.

Papp Tibor szinte forradalmasította a magyar költésztörténetet, amikor szöveggenerálással készült *Disztichon alfa* című – több száz billió hexameter/pentameter együttállására épített, csak egyszer előhívható – virtuális kompozíciósorozatát az ELTE Tanárképző Karán első ízben bemutatta (1994). A görögös, nyugat-európai versformát (amely a magyar költészetben Janus Pannonius óta honos) modern (olykor bizarr) szövegegységekkel feltöltve, számítógépén valódi disztichonok sorát „állította elő”. Ezek után kimeríthetetlen fantáziával és kifinomult technikai készséggel megalkotta az ősi magyar felező tizenkettesekből kialakított, kép- és szöveggenerálásra épülő, hangversekkel kombinált *Hinta-palinta* című dinamikus művét (2000), amely játékos ritmikájával szinte belesimul a magyar vershagyományba, s esztétikai értelemben is páratlan kincse a modern költészetnek. *Hódolat* ciklusa főhajtás a MÚZSA és a NŐK előtt. Ezekből a dinamikus képversekből is beépít néhányat költőnk jelen könyvébe.

Utolsó kötetével, mintegy „végső üzenetként”, azt a feladatot hagyta ránk, hogy végre – „oly sok viszály után”! – teremtsünk békét „hagyomány és lelemény” évszázados vad vitájában, elismerve, hogy minden újító törekvés beépül egy idő után a poétikai tradícióba. Tehát nincs okunk arra, hogy „kiátkozzuk” a kísérletezőket, a megszokott ízlésrendtől eltérőket a Költészet fellegvárából. E kötetben a 17–18. században virágzó képverselési technikákkal ötvözi nagyon is modern mondandóit – vagyis tudatosan hozzákezd a tradíciót megújító látványos szintézis megteremtéséhez. Költeményeit kinagyított, dekoratívan vastag betűkkel szedett akrosztichonok (sorkezdő betűk), mezzo- és telesztichonok (azaz sorközépi és/vagy sorzáró betűk) egymással értelmes szöveggé összeolvasható sorozatával díszíti, amelyek egyúttal önálló, sokszor az alapszöveggel ellentétes értelmű „üzeneteket” hordoznak. Így sajátos esztétikai feszültség forrásai is. Itt-ott kronosztichonokat rejt el a szövegben, amelyek időbeli tájékozódásunkat segítik. A kötetet lapozgatva akár úgy is érezhetjük, mintha egy régi magyar képvers-antológiát tartanánk a kezünkben; azonban a szövegeket, a „rejt-

vényszerű üzeneteket” olvasva nyilvánvalóvá válik, hogy a gazdag asszociációs mezőt maguk köré vonzó szavaknak, kifejezéseknek mennyire konkrét élményhátterük van. Vagyis a lírai én megélt-megszenvedett emlékei adják a kompozíciók alapját.

Az *Emlékmeder* első pillantásra különleges szépségével hat ránk. Költőnket olykor meg-megcsapja már a feltartóztathatatlan öregedés, sőt a halál előérzetének a szele; de még szilárdan áll a lábán. Egy-egy életmozzanat fel-felködlik emlékezetében, vagy – mint fájdalmas dallam – feltépi benne a régi sebeket; és feltámad benne a múlt. *Fagott* című költeménye gyönyörűen örökíti meg ezt a belső folyamatot: „Már majdnem eltemettelek”, de hirtelen feláradt benne a ZOKOGÁS (amit a verstesten pontosan középen végighúzódo mezzosztichonnal érzékeltet): „ajkad hídjai moZogni kezdenek / ma földrengés vOltál a mellkasom alatt / fölszaKítottad behegedt álmodat / cafatOkra tépted az ingemet / tanítottalak és meGkövettelek / most eltöltasz mint szÁmat a kenyér / mint völgyet a kő, a fa eS a tengerek // miközben egy fagott nő az égből lefelé / s én elmegyek MAKULÁT-LAN EMLÉKED elé”.

A szépen megformált művészkönyv ízelítőt ad a szerző létszemléletéről, a világhoz, az emberekhez, a művészethez fűződő viszonyáról (a társadalmi, poétikai tabukkal való szembenézéséről, olthatatlan újító kedvről, nonkonformizmusáról). Költőnk átformálja a nyelvi kliséket, egyéni szóteremtéseivel, kifacsart szóalakzataival, szófonataival (mint pl. „falragasszony”, „reszelőzékeny”, „mazsolánnyal”), szójátékaival, meghökkentő szintagmáival, hangutánzó-hangulatfestő szavaival stb. egy többdimenziós világképet varázsol elénk. Mesteréhez, Kassákhhoz hasonlóan járja a maga útját, bepillantást engedve ezáltal a Jövő költészetébe is: megnyitja az utat egy differenciáltabb, dinamikusabb, az ellentmondásokkal is számoló s azokat elfogadó valóságlátás felé. A borítóbelőn kicsit megfáradt, a kemény harcoktól megviselt, mégis bizakodó tekintettel néz a távolba, mint aki tudja: előbb-utóbb győzni fog. A tudatalattijából előhívott emlékrögök az irodalmi élet mélyáramába bekerülve megzavarják majd a felszín nyugalomát, s nagy hullámokat vetnek, mint már annyiszor.

Az emlékfolyó medrében rejtőz aranyrögök Papp Tibor költészetének végtelen gazdagságáról, vizuális és akusztikai törekvéseiről, sokrétű gondolati/metafizikai/érzékletes és érzetbeli tapasztalati világáról tanúskodnak. Erotikus utalásokkal, érzéki asszociációkkal erősen átítatott nyelvi és képanyaga jelzi, hogy számára az Élet minden szférája és mozzanata „meghódítandó” és „meghódítható” terület, amelyet az alkotó szellem alakító erejével a „maga képére” formál. Valójában azonban ezáltal (is) az Erőszon túli régiókba világít be: az erotikus mozzanatok magához az Élethez, a világegészhez való viszonyulását szimbolizálják. Az értelmezést illetően költőnk rendkívüli szabadságot biztosít a befogadónak a tekintetben, hogy mely jelentéstartalmakat tartson hangsúlyosnak, bontson ki az adott alapszövegből („nyitott mű”); amihez azonban segítséget kínál a számítógéppel kialakított sajátos, változatos tipográfiai formáival. A címet, sorkezdetet sohasem jelöli nagybetűvel, a központozást teljesen elhagyja (ez is a többértelműséget „szolgálja”), viszont az acro- és mezzosztichonok képzésében a legváratlanabb helyeken különböző formájú nagybetűket, vagy kinagyított méretű fett kisbetűket használ. A szótaghatárokat sem tartja be, szövegeket, félszavakat, olykor csak egy-egy betűt egyszerűen átvisz a másik sorba, gyakori az enjambement. Érzelmeit, gondolatait, egész világképét mintegy „bekódolja” a nyelvbe, nyelvi jelekbe – sajátos módon alakítva, hajlítva a szavakat, szintagmákat; az alapszöveget gyakorta bizarr gondolatfutatokkal tarkítva. Egyedi képalakítómódja, merész asszociációi, a különböző gondolati síkok montázs-szerű egybekapcsolása kissé megnehezítik szövegei értelmezését, ugyanakkor többféle megoldásra is lehetőséget adnak. Vagyis: költőnk a látvánnyal kielégíti a felszín „szép”-igényét, megtöri az oldalak szokásos, hagyományosan „egyhangú” képét; a sorvégi tördelés változatosságával, szövegszervezési módjával mélyen a felszín alá hatolva példát ad a teremtő esztétikumra.

Mindezekkel együtt a vizuális összkép mindig rendezett, dekoratív; a szerző az akro- és telesztichonok segítségével olykor szabályos „keretbe” zárja a kompozíciót – máskor mezzosztichon-technikával változatos vizuális alakzatokat rajzol ki a szövegben; bizonyítva, hogy a „felszín” maga is jelentésséget hordoz (mint arra Kelemen Erzsébet a kötetről írt recenziójában felhívja a figyelmet – Magyar Napló, 2017. április). Így a kötet a régi és az új „verstechnikák” rendkívül érdekes, sajátos szintézisét teremti meg. A költemények olykor képvers-formát öltenek; a bennük különböző alakzatokba rendezett mezzosztichonok pedig kifejezetten virágszerűvé varázsolják látványszintjüket.

A bevezető kompozíció, amelyet a lírai én élete párjának, *kukucának* ajánl, ifjúkori sorsmeghatározó emlékeiről ad számot: bepillantást enged élete gyöker-élményeibe (*a költő levele*). Vallomás jellegű, anélkül, hogy érzelmes/érzelgős lenne: 1956-os „meneküléséről”, emberi/költői habitusának formálódásáról szól. A hazáját elhagyni kényszerülő, „félelem- és tántorgás”, valamint kíváncsiság űzte húszesztendő fiatalember az emlékeit meséli, visszatekintve annak a bizonyos *12 nap*nak a megrázó történetére, amely magára eszméltette és költővé érlelte őt. A szövegbe ékelt, tipográfiaileg kiemelt, hol vízszintes, hol ferde, hol függőleges helyzetben elhelyezett kronosztichonok (*56, 12 nap*) egyértelmű jelzések arra vonatkozóan, hogy ennek a kurta időszaknak mindennél fontosabb szerepe volt az egykori fiatalember lelki-szellemi érlelődésében. Ugyanakkor fontos poétikai funkciójuk is van: a szöveget tagolva „tájolják” az olvasót, szétválasztva egymástól a különböző gyökerű élményrögöket. Az október 23. és november 4. között eltelt időszak a remény és a csalódás érzelmi hullámszámaival, a lírai én tudatában ide-oda cikázó benyomások és gondolatok gyors váltakozásával úgy sodor bennünket, mint egy sebes folyóvíz, mély medret ásva maga alatt. Ez az emlékmeder, emlékek és gondolatok hordalékával telítve, mozaikszerűen megőrzött benyomástörödékeket görget, amelyek ama zűrzavaros, mégis fénylő tizenkét napban fontosak voltak költőnk számára. „mi attól féltünk hogy kiüresedünk / mint füvekkel szagosított rejtekében / a rosszul preparált múmia / mint HÍR-terhelt mozdulat a sötétben”. A leverettetés élménye megingatta a lázadóknak az Igazságba vetett hitet; megértették, hogy a hatalmi erőszak embereivel szemben tehetetlenek. Aki tudott, elmenekült („szinte a világ szemetjévé lettünk”, „mindenki söpredékévé”), hogy ezután „a Költészet lángerejével” küzdjön „poros és piros tigriseink”, az elavult/elévült hazug, „vörös” szellemi kánonok, a költészetet fojtogató ideológiák ártalmas, gyilkos befolyása, a lelket pusztító politikai manipulációk ellen.

Papp Tibor itt és ekkor ismerte fel: ő nem „utcai harcosnak”, nem is politikusnak született; sokkal inkább arra, hogy amit lát-hall ezekben a heroikus napokban, azt megőrizze emlékezetében, hogy majdan hitelesen megörökíthesse. Megértette: azt, hogy ki, mikor s hol, melyik oldalon áll, leginkább egyéni helyzete határozza meg; így a költő, ha objektív képet kíván rajzolni a valóságban működő ellentmondásokról – csakis *kívülálló* lehet. Konokul meg kell vetnie a lábát, szemben a mindenkor Hatalommal, a sokféle érdekekkel, hamissággal, társadalmi hazugsággal; s megállva egy szilárd ponton, objektíven kell felmérnie a valóságot. Ezt, ha itthon marad, nem tehetne volna meg – mint ahogy „a poros és piros tigriseink” szorítójából az itthon maradtak közül senki sem menekülhetett. Felismervén, hogy körötte minden relatívvá, bizonytalanná vált, elsüllyedtek az eszmények a szabadság illúziójával együtt – ő útra kelt. „a költészettről való beszéd / azoknak akik nem élnek vele / bolondság ugyan // de hol van a bölcs? / hol az írástudó? / hol van e világ józan/ vitapartnere?”, aki megmondhatná: mit lehet/kell ilyen helyzetben tenni?! A *12 nap* elmúlt, a vereség nyilvánvalóvá vált – „elvesztem / veszetten / feszengetem”. „a költő torkát kaparja a só / angyalok kabátja válladon / a pálmalevélként fonnyadó hold”, „a hang torkodat rágja / a felhő bececse ráborul a holdra” – ő tehát nekivág a bizonytalannak. „veszetten veszem / aszontan osztom / az értelmiség hamis magányát / buta reményét”, s költőtársai elé a tekervényes valóság fölött álló *új programot* állít: „a nyelvvel hadakoztatok / szavaitok trampolinja / legyen / a felhőtlen gondolat”. A valóságot megváltoztatni nem lehet – tehát a hozzá való viszonyt kell átstrukturálni. Nyomatékosan megismétli: „költők a nyelvvel kamatoztattatok / szavaitok ugródeszkája a felhőtlen gondolat /.../ a mi egünkön nem vörös a hajnal / az előttünk lebegő ideál / egy csigavonalas szökőkút”. Vagyis: nem kell mindent „egy az egyben” kimondani – a spirál, a *forma* önmagában véve is kifejezi-*sugallja* a tiszta gondolatot. „ti akik kegyelmi ajándékban nem szűkölködtök”, azaz van hozzá tehetségetek, keressétek az új, kifejező formákat – hiszen „egy múmia hasal alattatok”: a kivézetetett (és hazuggá tett) honi álköltészet. Otthon „mindent vörös hó takar”; de odakint (Párizsban) ki lehet mondani az Igazságot: „költészet nélkül azt a *12 NAPOT nem lehet megérteni / sem külön-külön, sem a vöröslő hó alatt*”. Felfelé kell tehát növekedni: megtalálni az őszinte beszédnek azt az áttételes módját, amelynek segítségével a *12 nap* igazsága kimondható.

És Papp Tibor – társaival, a Magyar Műhely körével együtt – meg is találta. Nem véletlenül emel át kötetébe sok képet, utalást, kifejezést a Kassák bécsi emigrációjának idejében keletkezett „számozott versekből”, amikor is a Mester még „tanácstalanul üldögélt” „a sárga hold alatt”. Éppoly tétován szemléli az átmenetileg légüres térbe került kései utód Párizsban a fogyatkozó „kunkori holdat”, amint „a csillagok fűvét sarlózza”. Mindketten – csalódva a „világmegváltás” evilági kísérletében (lett legyen az bármily ideológiai töltetű) – keserűen-kritikusan szemlélik a valóságot: „az or-

vosok is csak pápaszemes fajankók ezen a csillagon” (Kassák); illetve: „nem tudjuk kik vagyunk / csak azt hogy vénül az agyunk / s örülünk a kétpúpú tevének / előbb-utóbb kioldalog belőlünk az élet” (Papp).

Természetesen Kassák önmagára talált annak idején Bécsben – s Papp Tibor is megvetette a lábát Párizsban. De emigrációjukból hazatérve – épp avantgárd szemléletük s költői gyakorlatuk következtében – mindketten bizonyos fokig „idegenek” maradtak a magyar irodalmi életben. „megmaradsz örök idegennek / gatya nélkül napszemüveggel / te aki Keletről jöttél / az életre tudatlanul / különleges virágok példájaként / szírommal betakarva” – veszi tudomásul a változtathatatlant Papp Tibor (is), felmérve honi helyzetét. Jótanácsként (most is) azt sugallja ifjabb pályatársainak: ne foglalkozzanak a politikával – alkossanak. „ne másszatok / az ugródeszkára / a nyelvvel hadakozzatok / szavaitok trampolinja / legyen a felhőtlen gondolat”. „a fény vállmagasságból lövell” – „költők a nyelvvel kamatoztassatok”. Az Igaz Szó, a Költészet világosságot teremt a sötétségben. Mindazok, akik átélték azt a bizonyos 12 NAPot, jártak a Fényben és az Égben, nem adhatják fel hitüket és a bizonyosságot: '56 maga volt a Költészet: egy nemzet reményének lángja csapott fel ott és akkor az Égig. És aki ezt átélte, nem feledheti: a (tetsz)halálból mindig van Feltámadás! A Költészet lángja soha nem hamvad el – átível hosszú évszázadokon.

A 12 NAPot tehát egyszerre tekinthetjük ars poetica jellegű, ugyanakkor a történelmi emlékezetet ébren tartó alkotásnak. Nem véletlenül került a kötet élére; mint ahogy zárzóként a kötet végére a *költő újabb levele* sem. A két levél mintegy keretbe fogja Papp Tibor ifjúkori öneszmélésének és időskori számvetésének tanulságait.

A közbülső részekben pedig életének gyökér-mozzanatai elevednek meg: az életszemléletét formáló emlékrögöket görgeti medrében az Időfolyó a nemzeti emlékezet sodrásterében. Költőnk az *emlékmederből* kiemeli mindazon aranyrögöket, amelyek sokrétű, szerteágazó poétikai újításait, vizuális és akusztikai kísérleteit, dinamikus költészetének bravúros megoldásait őrzik, s amelyek képet adnak nyelvi kódjairól. Úgy állítja össze az emlékfüzért (képversek-versképek láncolatát), mint-ha ékes gyöngysort fűzne egybe.

Nem véletlenül kerül a versláncolat élére a **gy** hangra komponált költemény kétütemű (3/2-es osztatú), pattogó ritmusú rövid soraival, amelyek mindegyikében két (olykor három) **gy** is szerepel, sokszor egymással alliteráló helyzetben. Maga a betűegyüttes kígyóalakzatban vonul végig a kompozíción, hol tele-, hol mezzo-, hol akrosztichon-helyzetben; így mind látványszinten, mind hangzóságával elementáris hatást kelt a befogadóban (amit itt-ott páros rímekkel is felerősít). A hanghatások „gyöngyözése” és a vizuálisan kialakított gyöngysor látványa már a kezdetnél beemeli a befogadót az újszerű költészeti térbe, amelyben a jelentést nem elsősorban a szavak, hanem a vizuális és akusztikai elemek hordozzák.

A *B.ART.ÓK* című fantázia-játék viszont a látványon túlmenően épp sokszorosán áttételes jelentésességével tűnik ki: valójában a Művészet (ART) előtti főhajtásról (B.ÓK – azaz *bók*-ról) van szó. A SZŰZ („lány vagy még / pálmalevél”) óvatos-boldogan fogadja a bókot, mert érzi, hogy az szívből jövő ajándék számára („mint szívedet a csontfalak / a szavak megvédenek”). A szemet gyönyörködtető, mezzosztichon-szerűen elhelyezett, szépen formált vastag betűk (**Bécs, Bartók**) a Múza vonzerejét hivatottak jelezni – így a kompozíciót akár egy bécsi Bartók-estre invitáló meghívóként is szemlélhetjük. Nyilván emlékezetes élmény volt a határt átlépő költő számára egykoron.

Költészet és Női(es)ség Papp Tibor szótárában szinonim fogalmak: számára mindkettő *meghódítandó*; ha kell, akár elszánt küzdelemben. Ugyanakkor ő is meghódol varázsuk előtt. A versírás maga is *hódítás*: a Szerelem egy sajátos kifejezési formája. *Áldozat a vers* a Szépség oltárán (amit a mezzosztichon sugall). Míg a pásztoróra tart (a szép Hölggyel vagy a verssel), megtörténik az *átváltozás*: az érzéki-érzékletes élmény Költészetté nemesül. Mert a költő mindent alárendel az alkotásnak – még az életet is. A Múza pedig megadja magát a rendíthetetlen ostromnak: „Asszonyom, hiába kalapál a két kezével / engem a Költészet vezérel” (*gondola*). Ebben az esetben a mezzosztichonnal („Zeusz lát engem”) arra hívja fel a lírai én a figyelmet, hogy a Nő, azaz a Költészet meghódítása: az ő számára olümposzi élmény. Az, aki alkot, és az is, aki befogadja (netán szavalja) a verset, ennek a fenséges élménynek részese: „Zeusszal paráználkodik”. Ezért halhatatlan. Mert „mákony a vers” – hangoztatja költőnk Babitsra és Nemes Nagy Ágnesre emlékezve a *szél fúj az inge alá* című költeménye mezzosztichonjában.

Minden alkotás előfeltétele a teremtő energiák kiáradása – vagyis a TEREMTÉS. Papp Tibor számára az erotika az alkotáshoz nélkülözhetetlen fontos testi-lelki energiaforrás; de fordítva is igaz: magát a Szerelmet is Költészetként éli meg. Mert „költészet nélkül a hálóterem a halál előszobája” – írja *poétikus angyal* című kompozíciójában, amelynek telesztichonjába fontos üzenetet kódol: „száraz hagymahéj a halál”, amelyből a Költészet, az Életszerelem már kiköltözött. Orpheusz nem tudja visszahozni Hádeszből Eurüdikéjét, így emlékei lassan porrá zúzódnak – viszont a dalaiba zárt Szerelem örök. A művek alkotójuk beléjük lehelt esszenciális szellemiségét őrzik. S bár „egyre inkább egyedül vagyunk”, hiszen az ember sorsa a magány – hangoztatja költőnk –, a „poétikus angyal” mégis mindenkire „rákopogtat”, s megőrzi emlékezetét.

Papp Tibor emléket állít néhány költőelődjének, elhunyt barátjának, pályatársának is. Köztük olyanoknak, akik hajdan ugyanazon tájról érkeztek az irodalomba, ahonnan az ő életfonalja is elindult; s amely táj mindenkor megfojtotta magasba törő fiait („ezt a vad mezőt ismerem: ez a magyar Ugar!” – írta már Ady). *Kafka Margitra emlékezve* felidéződik a lírai énben a Partium, Nagykároly: „Kiatkozott álmok bogarásznak / akácfáink gömbölyded ernyője alatt / lélegzetünk oxigénfalai összeomlanak / lanak / lanak / nak / nak...” (*SZÍNEK* – utalás a *Színek és évekre*). Egykori tanára, költészetének első mentora, a debreceni Kiss Tamás költő emlékét is verssel fényesíti, nevét a vers mezzosztichonjába zárja. „koponyádból még sokáig ömlenek a betűk / repdesnek mint égő házból a pattogó / ablaküveg szeletek /.../ sófényben a kegyelet /.../ ó boldog szavak lepkesége // ázik a megzúzott térdek edénye / ázik a jeruzsálemi templomboltozat” (*foszforeszka*). Mátis Líviától, a Kortárs Kiadó vezetőjétől emlékvesssel búcsúzik (ő adta ki első regényét itthon): „a cseresznyemag fölöttünk csillag / az öröklét csak bennünk fekete // alulról fekete csillag bennünk az öröklét / majdnem cseresznyemag” (*maszlag*). Papp Tibor szótárában a cseresznye az Élet szimbóluma – így a cseresznyemag a halálon túli létben kivirágzó Élet csírája. Tudja: mindhárom költőtársa valamiképpen „örök életű”.

A Marsall Lászlót – nemzedéktársát – *sírató* kompozíciót a nevéből kirakott vastag *akro-telesztichon* zárja gyászkeretbe. Közös gyászélményüket, '56 vérbe fojtását (is) elsíratja benne („az éjszakai különjárat / zsong fölöttünk közben dübörögnek a tankok /.../ ó Tannenbaum – összerogynak istenszagú fenyőink”). A nemrégiben távozott jó barát temetése lezárt egy reményteli életszakaszt: hátha kitisztul még életükben az égbolt, s ők végre nyíltan kimondhatják a Történelmi Igazságot '56-tal kapcsolatban. „Sajnos az estére felbukó tiszta szó előlünk elúszik / A hold kigyalogol templomunkból mint a rorátÉ / Lobog a csillagok sörénye a gyásznép megbolydult / Leveses felhők jönnek az égre...” (*sírató akro-telesztikon*).

A lírai ÉN két ifjabb pályatársa, barátja emlékét is az Örökkévalóságra bízta. Prágai Tamás költő-irodalomtörténészről (aki könyvinterjúút készített vele) *mezzosztichonos 43* című versében búcsúzik; Bohár Andrást pedig a feltámadás reményével vigasztalja a földi élet számára immár elveszett örömeiért (*ó szalmás*). Lassan-lassan önmagát is már félig *távozóban* szemléli. A nyár immár odavan: „kattogó szívverése / elfoszlott tompán az avar alatt / fáradt járása üteméből / bogozgatom az élet ritmusát / a mozdulatban még bizonyos vagyok / de felejték már gyűlnék a hibák”. A költeményt szabályos alakzatban kettészelő mezzosztichonban (*temetnek*) mintha saját temetésére is előrelátalna.

Talán nem véletlen, hogy pontosan április 2-án, saját születésnapján hívja elő költőnk az Időből Moesch Lukács 17. századi poéta alakját, akinek *Vita poetica* című művéből sokat merített a vizuális költészeti technikák megismerése, alkalmazása tekintetében. A magas mesterségbeli tudást igénylő „látható költészet” antikvitásbeli eszközeit felelevenítő, az egyházművészetben nálunk akkortájt kivirágzó képverseket összegyűjtő-rendszerező poétát Papp Tibor mintegy a 20. századi vizuális költészet előfutáraként tiszteli; így születésnapjára költeménye mezzosztichonjába az ő nevét építi be (mintegy eszméltető forrásként). Ugyanakkor a vers szövegében önnön menekülési stratégiájára is utal: számára a vizuális költészet „életmentő” volt, hiszen jóval több lehetőséget kínált a ki nem mondható igazságok megfogalmazására, mint a lineáris (egyirányú, egyféleképpen értelmezhető) szöveg. „Írtam olyan szöveget / melynek hangos törvényei egyediek //...// ugye itt is levelek helyébe fülek kerülnek / cenzurázott fülek kerekülnek / akárha lapátnyel és jóreménység foka”. Mert vannak korok, amikor a rejtőzködés a megmaradás egyedül lehetséges módja: a mindenre „fülelő” és mindenkit „lefülelni” akaró „gondolatrendőrség” elől csakis a vizuális-akusztikai költészet palástja mögé rejthette el gondolatait. Aki akarta, értette így is. A „steptáncoló” emberiség pedig a hazug-

ságkaszinóban szórakozott, s nem értett meg semmit a körötte folyó világomlásból. „a költészet mint a csúszópénz / mint a vanília / az ápolónő zsebében lapul”.

Mint a gyászversekben barátait, úgy idézi meg az otthon – egykor oly kedves, de már rég tovatűnt – ifjúkori emlékeit is. Menekülésével végleg lezárult az „álmodozások kora”. A család életét szétroncsoló háború végén, a leigázó Vörös Hadsereg segítségével berendezkedő „új rendszer” kifosztotta-kiforgatta őket mindenükből. Vasutas főtiszt apját elsodorta szerettei mellől az Élet (Nyugatra ment csapattestével). Édesanyjával, húgával magukra maradván vészeltek át a jogfosztottság, a teljes társadalmi kiszolgáltatottság súlyos esztendeit. „fiatalságunk rostokol a ház előtt / cukros bogarak lopakodva /.../ ellepik a látható világot / ellepik a föld legalsó lépcsőfokát”. Látszólag nem rendült meg az Élet: a Nap és a Hold a helyükön maradtak; „de marad-e élet a szemöldök alatt / miután leszakították tetőinket / lerontották magaslatainkat / lehúzták rólunk a ruhát / elvették ékeségeinket / és elhagytak mezítelenül?” (*csillagban mozgó*). A mezzosztichon egy még fájdalmasabb „árulásra” is utal: „giz-gaz apád fékez és elhagy”. Tehát szinte minden eltűnt a lírai én életéből, ami addig szilárd bázist jelentett számára, és biztonságos keretet vont köré. Nem véletlen, hogy az 1956 őszen megnyílt nyugati határok egy új világ ígéretét tárták fel előtte, s mivel itthon maradnia lehetetlen volt, útnak indult e másik felé.

De a szeretteitől (családja, kedvese) való fájdalmas elválás emlékét is magával kellett vinnie – így elveszett számára minden biztos pont. Ezt az életérzést sugallják ilyen témájú verseinek „széthulló” szavai: „ki volt a felnőtt ki a gyermeki én / arcodat alulról rágta a fény úsztak pe / rceink mint a hajóhad na / ptárodba írtál titkos házikókat /...// te voltál a kristály / csábos mozdulatlansága m // eg poklom és színházam tornáca // de bennünket elfésült az élet a szi / réna-sötétbe hol nincsen se tél s / e menyasszony se pirított kenyér” (*ének karperecedre*).

Mindezek ellenére, Papp Tibor óriási energiával, reménnyel telve vágott neki az ismeretlennek; s mint hatalmas életműve mutatja: semmiféle visszahúzó nosztalgikus erő nem kötözte meg a lelket. Nem riadva meg a rá váró nehézségektől, új otthona és a Költészet lett számára a menedék. Az asszonyok varázsában is a költészet lángját kereste, s ez a perzselő láng végigkísérte egész életét: „mint ajtó a csillagok alatt / mondom mondom mondom / mint a föld körül keringő líra / mint égitestek olcsó nadrágszíja / csak a költészetben lehet reményed / ha elér téged is a félsz mint termő nyár a rétet / elér mint égő Xilofon hangja amikor felébredsz” (*gyöngyház*). Itt a latin nyelvű mezzosztichon arra int bennünket: „omnis homo mendax” – vagyis: minden ember csaló (hazug); de a költészet maga a bizonyosság.

A Magyar Műhely megteremtéséért, fenntartásáért folytatott kemény küzdelem adott értelmet és távlatot Papp Tibor és költőtársai (Bujdosó Alpár, Nagy Pál) életének. A küzdelem – mint *daráló*, avagy a mezzosztichon kifejezésével: *vérmalom* – fel is emésztette életerejüket; ugyanakkor boldogsággal telítette (mondhatnánk: „megszentelte”) mindennapjaikat, mert egy magasabb szellemi régióba emelkedtek általa: „boldog e szavak lepkesége / a megzúzott térdek edénye / bokáid szekrénye / a jeruzsálemi templomboltozat”. Hiszen a Költészet tovább sugározza mások felé mindazt az erőt, lelki energiát, amelyet alkotójuk belétáplált. A betűk – amelyek „belőlünk kiömlenek” – s a szavak túlélnek a hústest pusztulását, és szabadon szárnyalnak a légtérben. Költőnk tehát joggal büszke az erőfeszítésekkel, küzdelmekkel telt évtizedekre: nem kell „idegen arannyal” ékeskednie. Minden, amit elért, már-már asketikusán alárendelve életét az alkotásnak („a betű a nélkülözés tengelye / a félig épült otthon / az éhség legendaként asztalunkra hajol / vállunkon szalvétával vezekelünk”), az ő teremtő erejéből fakadt. Számára az Élet csak addig tart, amíg alkotni tud (*idegen arany*). S ez az előérzete be is teljesült. Ma már tudjuk: szinte a legutolsó pillanatáig alkotott.

Utolsó éveiben döbbenetesen szemlélte, apránként leépülőben, kezdte cserbenhagyni még mindig merészen előreszáguldó szellemét. Mintha maga se értené, mi történik vele: „december lett belőlem / igéimre ráfagy a kéreg”. Mint önnön készülő koporsója, teste lassan bezárja őt a Sötétségbe: „ha nem jöttél volna elő a ködből / aki lennél és nem lennél aki voltál” – nem ismerne régi önmagára: „csúszol menthetetlenül az időtlen felé / s én időtlen mire kimondom vérzek / fekete szirmok várnak a lócán / még nem láttalak de félek” (*december lett*). Nehezen viseli helyzetét, betegségét – annál is inkább, mert már egész nemzedéke távozóban: „alattomos testromboló nyaValya vág belénk /...// egyre gyengülő életünk / levélen ülő csepphez hasonlít” (*harmat*).

SIMONYI EMŐ, Saturnia II., 2006

SIMONYI EMŐ, Kénfürdő, 2008

Nyugtalanítja az is, hogy nem csupán az ő és generációja élete, hanem mintha az egész eddigi világ, maga a nyugat-európai civilizáció is összeomlóban lenne. Az égen bárányfelhők helyett fenyegető farkasfelhők úsznak: a közelgő „ordas idő” jelei („hangodban szárad a sötétség / sovány tűz-morzsa és farkas az égen”). S az aláereszkedő Sötétségben az ő szavai is halkulóban (amire a mezzosztyichonban utal: „SZÁRAD SZAVAM”). Szembe kell tehát néznie az elkerülhetetlennel: „földem java már fölszántva / halál magva benne / meg egy hajszálgöyökér / emlékeim hajladozó fonala” (*farkas az égen*). A megélt élet fenyegető rémei, amelyeket annak idején sorra sikeresen legyőzött, most újra fel-feltörnek benne – voltaképpen most van csak ideje arra, hogy felmérje, mi minden ment keresztül. És azt is, hogy kitarító küzdelme az Igazság kimondásáért, az alkotó ember lelki függetlenségéért az ezredforduló „tömegettársadalmában” is „pusztába kiáltott SZÓ” maradt.

Papp Tibor költészetében – mint Petőfi óta a magyar költői hagyományban általában is – megjelenik Mózes, az Ígélet Földje felé vándorló zsidóság vezére, aki előtt az égő csipkebokor lángjában megszólaló Isten mutatta az utat: merre tartson Egyiptom földjéről menekülő népével. Mózes az avantgárd költők számára nem csupán „népvezér”; inkább a Költészet fátylavívó szimbóluma, aki elszántan tör a 20. század szellemi sötétségében egy új életideál megvalósítása felé: a „szolgaság” (politikai, társadalmi elvárások) börtönéből megkísérli kivezetni a Szellemet a Szabadság Földjére. Néhányan e küzdelem mártírjaiként pusztultak el (különbféle internálótáborokban, lágerekben); de akik megmaradtak, azok nem tették le a zászlót: „SZEME D SÖTÉT ÜREGÉBEN A KÖLTÉSZET TÜZE ÉGJEN / MINT MÓZESÉBEN /.../ és mondd: csak az erőszak izzad mint a testvériszony //...// rág miniket a moszkvai nagycirkusz oroszlánya / rág a tavalyelőtti patkánytiráda / rág / rág /rág // fűben megbúvó virág / a harsonánk” (*mózes*). A megszokott gondolkodásbeli sablonokat, az évtizedes társadalmi beidegzettségeket, a politikai erőszak előtti meghajlást, a szellemi-lelki alávetettséget csak a Költészet tűzével lehet(ne) kiégetni az emberekből – hangoztatja költőnk is egész életén át, mindhalálig ellenszélben.

A SZÓ legyen erős *harsonaszó*, mint az, amely Jerikó falait összeomlasztotta. Nem véletlenül emeli tehát versbe a lírai én a zsidó történelem másik fontos szimbólumát is: a Jozafát völgyében virágzó ősi pogány várost, Jerikót, amelynek falait harsonaszóval vették be a Józsué és a papok vezetésével felvonuló izraelita törzsek. Hat napon át hangos kürtszóval járták körül az erős városfalakat; a hetedik napon, megállva a falak előtt, a vezér szavára („Kiáltatok! Az Úr nektek adta a várost!”) a nép hatalmasat kiáltott, a kürtösök kürtöltek, s az óriási zenebonában a városfalak maguktól leomlottak. A bővizű, termékeny földön aztán Benjámin békés törzse telepedett le, s kissé távolabb a pusztulás helyétől felépítette a maga városát (Józs 6,7).

Nekünk is meg kell(ene) végre teremtenünk a béke és a „szabadon szólás”, a személyi szabadság és a társadalmi demokratizmus jegyében a Szellem Napvilágának országát, amelyről évszázadok óta álmodik az emberiség (és minden jelentős költőnk) – sugallja e költeményekkel Papp Tibor. Ő már a hatvanas években meghirdette – a konstruktivista Kassák nyomán – a maga avantgárd programját: behatolni az emberi agyba, szétfeszíteni annak régi, megszokott sémáit, elavult beidegzettségeit, s lassanként, szívós munkával átfőrné az emberi gondolkodásmódot egy dinamikusabb, a modern viszonyoknak megfelelőbb szemléletmód kialakításával. A hagyomány sablonos „rituáléi”, előírásai már nem képesek adekvát választ adni a mai ember problémáira; a költőnek, a művészetnek kell tehát kidolgoznia a megfelelő válaszokat. Papp Tibor ezt tette egész életén át, bízva abban, hogy előbb-utóbb megláthatja munkájának eredményét is: „menet vágok az ígére / belecsavarom az anyába / bár a szél kifordítja kenyereket // drámát játszik az ezredforduló budai pinceszínháza / ahol megszólalnak a harsonák / s Jerikó jövője beteljesül” (*Jerikó*).

Már-már apokaliptikus (bár nem annyira tragikus, mint inkább a tőle megszokott hangnemben iróniával átszínezett) látomásban tárja elénk a lírai én a közelgő világösszeomlást: mozgásban-átalakulóban van az egész természeti valóság. „Haiti talpa alatt meginog a föld / és János szerint vilámlások szöszösz / mennydörgések földindulás és nagy jégeső / veri a fába szorult férgemet”. Az Asszony, „aki Napba öltözve emlékeit cseréli”, „pöröl a földdel pöröl a vízzel / háta mögött jön a sötétség”. Bibliái utalások sora (avantgárd költőhöz illően némileg profanizálva) jelzi: bizonyos értelemben valóban a „végidőről” van szó, amelyet – II. János Pál pápa szerint (is) – minden nemzedék átél, a lázadástól az Isten-keresésen át az Istenhez való visszatalálásig. Vagyis a megváltásig – ha

elfogadjuk Isten megbocsátó kegyelmét. Így a mi „végidőnk” a várakozás: „elpárolog verseink fényereje / aszalódunk / némán aszalódunk / gyertyatartóként”. Kérdés: felgyúl-e bennünk végül a belső Fény? (*táncol gázol*)

Mint szinte mindenki, aki már érzi életerejének fogyatkozását, s meglazul kapcsolata a fizikai világgal, fokozatosan készülődni kezd Papp Tibor is lélekben a természeti és a természetfölötti valóság közötti „határátlépésre”. A kötet egyetlen lineáris, díszítetlen, összefüggő monológyszerű költeményében (*transzmisszió*) ezt a bizarr, önmagának is megfoghatatlan élményt érzékelteti szimbolikusan a vers-én: „érdes sziklacsúcsnak tudhatom magamat / később kőzárporban faragták testemet / de ma már nem kő hanem hóesések / középkori fegyverek / vésik enyémmé arcomat / formázzák porhüvelyemet /.../ tudod a halál kacskaringó... // de csak a beteljesülésig / a csillagporos égígérő semmi / még utoljára megcsal minket”. Amíg él: szeretné valóban *élnék* érezni magát. De lassanként felismeri: már védekezni se tud(na) a rá leselkedő halállal szemben.

Fűszálnyi fény köti már csupán a való világhoz. „ha meghalok / üveg mögé bújnak az asszonyok / elpárolog az illatod //...// de marad a kíváncsiság itt is ott is / miközben föld körül kering a líra / lolla ellei lalla...” Mint aki sötét vagonban utazik a végső úti cél felé, de a vagonajtón beszűrődő „fűszálnyi fény” még ideköti – már sejtí: lassan-lassan „bordáim közül a lüktetés elgurul”. S végleg kiszik benne *az élet fénye*: „elfogynak az érvek / az ölelnivaló asszonyok / vonalkák botladoznak az avar alatt / a nap föltornázza magát az égre / ropogó almahéjjal körítve”. S kihuny a fény – a távozó számára immár végérvényesen. Itt a mezzosztichon („ense et aratro”) magának az Életnek a halhatatlanságára utal: karddal és ekével (védjük mindhalálíg). Vagyis maga az Élet elpusztíthatatlan – de ezen belül mindennek limitált az ideje. S bár tudjuk, hogy minden múlandó: saját elmúlásunkkal mégis nehéz szembenézni; hiszen nem sejtjük, mi vár ránk „odaát”: „szózat buzog a báránnyelvből / (f)ásítok hátul a kertek alatt / erdei párába burkolom szárnyaimat // felkelti-e együttérzésünket / egy koraszülött csillag a világűr inkubátorában / egy haldokló forrás fekete / suttogása felkelti-e / a történelem szétszakított cafatjait? // lobogunk a pesti szélben / ó költő / vér a vérben” (*nehéz*). A mezzosztichonnal (*abimo pectore*) költőnk nyomatékosítja: mindannyian „nehéz szívvel” távoznak. S ugyanez a mezzosztichon bukkan fel a *ha megmondanám* című költeményben, amelyet az egykori „szilvaszemű gyermek” önmagához intéz: „kezeim szivacsával nem mosom többé arcodat /.../ sokszor megszakított árnyék mögötted // ha megmondanám hogy csak engem temettek / hogy én feküdtem a papírlepedőn krétafehéren / szivarzsebemben bordó zsebkendővel / a rozsdás mozijegy mögött / ugyanabban a vendéglőben / ahol téged kerestelek // de nem mondom meg”. Hiszen még él...

És nem könnyen adja meg magát... Bár ifjúsága tovatűnt, még szilárdan áll a vártán. Sejtí már, hogy ami *volt* és ami *van* – számára immár *véget ért*. De tudja: egy magasabb szféra, a csillagvilág, a Fény várja; s ha „csontháza összedől”, csupán a bomló test marad itt, az avarba ágyazódva. Így biztatja hát maga-magát: „állj ki a háztetőre amikor havazni kezd / lakkozott fekete cipőben gránitkeményen / ott vár az ajtó a csillagok alatt / ott vár tányérodban a szél / a fojtott szavak esti fénye”. Mert a halál: az élet beteljesülése, a végső számadás nagy pillanata. „MORS ultima RATIO” – olvasuk a mezzosztichonban a végső SUMMÁZATot (*tányérodban a szél*).

Mielőtt elfogadná saját halálát, s beletörődne abba, hogy ő is – mint minden ember – halandó, megkapaszkodik még egy időre az érzéki lét peremvidékén, élete párja *delejes* varázsában („a beharangozott éjszakán / huzat mozgatja hálóinged függönyét / alig takargat bár leomlik a földig / reszketsz alatta mint a vers /.../ a versek mint a szőlővenyige gyűlnek mindhiába / szétbomló hajdából békém őserdeje lett”). A mezzosztichon itt: *éhes delejes ej ej a béke / tüntetnek a sztrájkoló SZAVAK*. A háttérben már-már felsejlik a végső csend sejtelve: „mintha befejezéshez közeledne a világ”: „de testmeleged lehetne téli gyümölcs is / száraz cserjék közé ágyazott örökzöld” – ha nem fenyegetné már az elhatalmasodó betegség (*örökzöld*). „a múlandóságot mérem az időddel / óráról órára hová jutunk / ha meghalok / mögém bújnak az asszonyok és / senki nem zokog” (*gesztenyelevél*). Mint a posztján álló katona, úgy küzdött egész életében – talán ideje is lenne már kissé megpihenni („mögöttünk az üldözés kétharmada / hálóingem kiüresedőben /.../ békém őserdeje lehetne ez”). Egy kis karácsonyi nyugalom és öröm az örökös küzdelem lezárultával: „az életem háborús maradvány / amit most visszaálmodok / most *nekem* csenget nekem csacsog / most nekem *csicsog* / a csillagszóró üvegtulipán” (*üvegtulipán*).

SIMONYI EMŐ, Exodus, 1989; Szamaritánusok, 1985

SIMONYI EMŐ, Szelfi XII., VII., 2019; Kaktusz és bak (me too), 2020

Papp Tibor e kötetében (bár ekkor még nem sejtí, hogy ez az utolsó könyve) 80. születésnapja alkal-mából reprezentatív képet ad hatalmas életműve minden szeletéről, minden ága-bogáról. Így régi kö-teteiből is átemel egy-egy jellegzetes „mutatványt”, mintegy jelezve sokirányú „kísérletezései” irányát. A 16 billió disztichont generáló, a világirodalomban is szinte egyedülálló *Disztichon alfa* (1994), vala-mint a versgenerálást kép- és szöveg-generálással egyesítő, hangverseket is megszólaltató *Hinta-pa-linta* (2000) dinamikus műveiből közzétesz itt „mutatóba” öt disztichont, két „hódolatot” – hiszen ezek az ultramodern művei is hagyományos elemekből építkeznek (nem csupán a versmértéket illetően, hanem a számítógépbe betáplált nyelvi elemek, a szóválogatás stb. tekintetében is).

A *Vendégszövegek* 5. című kötet (1997) *Villanások* ciklusából bekerül ide néhány betűtipográfiai játékos kompozíció (az ÜKÖK / ősök / hősök / kosok / kakasok / okosok stb. szavak variálásával, il-letve az eső / őse / kieső / ősi stb. szavakkal), amelyek vizuális játékeret képeznek az olvasó szá-mára – aki kedve szerint rakosgathatja-bővítheti a szóválasztékot. Két képvers alakzatba szerve-zett szövegkonstrukciót is bemutat (*kis kehely, egy kupa / kupa / kupa*) mint koncept alkotásokat, amelyek instabil szövegszervezési módjukkal többféle olvasatot is kínálnak. Néhány *kétsoros* ille-tve *háromsoros* (esetleg pár mondatból álló) ötletszikrát is felvet, esetenként szófonatokkal, egyéb szójátékkal fűszerezve (reszelőzékeny, reménykalap, felhőharisnya, hómaró hőmérő, falapanyag, stb.). A tipográfiai játékok egyik különleges formája az egymásra tolt, egymással érintkező, külön-féle betűformákból összeállított – több helyen is, visszatérően felbukkanó szövegbetétek (mint a SZÉTBOMLÓ HAJAD kompozíció). Kassák is készített annak idején már hasonló architektonikus kompozíciókat: ezek a szövegrombolás–szövegépítés különféle variánsai; nyilvánvalóan a számítógép segítségével egészen érdekes konstrukciók hozhatók így létre, amelyekben a szintagmák a leg-különbözőbb variációkban párosíthatók egymással.

Néhány érdekes kompozícióban precízen kimért egyensúlyi helyzetet teremt a lépcsőzetesen kialakított sorokkal, amelyeket pontosan középen függőlegesen, felülről lefelé összeolvashatóan kettészelnak a mezzosztichon betűi. Így a konstrukció kettős mérlegalakzatot ölt, amelyben esetleg szójátékkal is erősíti a hatást. Mint a *médeia hallhatatlan* című vers tengelyébe állított „*médeia hal-hatatlan*” mezzosztichon, amely a mitológiai hősnőre, Médeiára utal, s így egy bizarr szövegössze-függést teremt: a halhatatlan médeia megszólalása hallhatatlan (vagyis a modern média nem jól működik). Az *akác alatt* kompozíció pedig szinte megpörgethető mezzosztichon-tengelye körül („el-fárad a legenda el a mese”); s így a szövegegységek más-más konstellációkba rendezhetők. Persze a „mozgatható” konstrukció dinamizmusa csupán látszólagos: az alap a „kökemény mozdulatlan-ság”, vagyis az évszázados változ(tathat)atlanság élménye: „azt mondják itt a vége / befejezéshez közeledik univerzumunk / üres a Szemünk / hiányzik a szemöldökünk / de eszünk / eszünk / eszünkbe jut / hogy ugye magyarok vagyunk” (vagyis változni nem akarunk, ma is beérjük a „ma-gyar Ugar” állóvizével).

Egészen különleges az *emem* című kompozíció, amelyben szerzőnk az **m** betűvel játszik: egy tízsoros tömbvers minden sorában – szinte lépcsőzetes alakzatban – **m** betűket helyez el, amelyek az egymáshoz valójában nem kapcsolódó szavakat valamiképp mégis egymásra vonatkoztatják („szaggatott vonal mindannyiunk előélete” – „a hiány kaszái a nevemet bevérezték” stb.). Ennél is érdekesebb talán a *vakkal* című vers, amelyben a hosszú sorokat kettészelő mezzosztichon („cső-ben szálkás a dal”) mintegy elvágja egymástól az Élet magaslati és profán síkját. A „fent” a csilla-gok, a szépség különös világa (amit az egymásra csengő, alliteráló szavakkal is érzékeltet: „nyelved aranyhal farka a csobogó hangok között gyümölcsöző cseresznyeligetek csengettyűi /.../ fodros holdfényben hajóznak odafönt a jóistenek”); a „lent” viszont a berozsdásodott élet színtere („öreg idők rozsdás súlygolyója lettünk / megszaggatott lelkünket stoppolgatom /.../ meglegszem egy darab vassal / egy frissen köszörült fémdarabbal / nyúlánk szavakkal / vakkal”).

Papp Tibor – avantgárd költőhöz illően – sokszor provokálja a lineáris olvasathoz szokott befogadókat vizuális megoldásaival (térképversek, a szöveg elmozdítása a síkban, különféle irányváltások, kanyargós, lépcsőzetes építkezési formák stb.). A szövegértelmezés az olvasótól is nagyfokú krea-tivitást igényel – amint azt már a Kassák-verseknél is tapasztalhattuk. A betűk gyakorta mint önál-ló építőelemek szerepelnek ezekben a kompozíciókban; különféle konstellációkba lehet őket állíta-ni, olykor tükörstruktúrákat is épít. Vagyis arra készíti olvasóit, hogy maguk is tevékenyen közre-működjenek az egyes szövegek felbontásában, kreatív értelmezésében („nyitott mű”).

Egyik érdekes szövegjátékában (*Váratlanok*) a különböző nagyságú betűtípusokkal kialakított mezzosztichont („divatos vendégszövegek”) egy bizarr poétikus mondatfolyamba ékeli („a VÁNDOR cédrus árnyékában / ahol dunamenti szénapadlás illata / libben a Varrólánnyok szoknyája alól / miként a lakkozott fekete cipő / gránitkeményéről egy pohárka fény”). Vajon lesz-e, aki felismeri „divatos áruhájukban a váratlan vendégszövegeket”? – amelyek alkotás közben a költő tudatalattijában keringenek?

A 2007-ben megjelent *25 × 25 Bűvös négyzetek* című kötetével alapvetően megújította a 18. században főként a pálos és a piarista szerzetesrendben virágzó *kubus*-irodalmunkat is, amely a számkabalisztikára és a nagyfokú költői virtuozításra épült. A kubusok – vagyis a különböző irányokban (felülről lefelé / alulról fölfelé / jobbról balra / balról jobbra) olvasva értelmes szöveget kiadó *mágikus betűhalmazok* készítése igen nagy műgondot, mesterségbeli tudást kívánt. Jelen kötetében Papp Tibor egy különösen nehéz formát éleszt újjá: a cubus quinquepartitust, amelynek sorai öt-öt szóból generálódnak, s ezek a legkülönbözőbb módon rakhatók össze az adott játéktéren. Tehát párbeszédre, önálló olvasat kialakítására szólítják fel a befogadót (*jelen a négyzeten, csíkosan, te vagy, én vagyok én, te vagy a tűz*). Mind a négyhez felkínál egy-egy olvasatot maga a szerző is; a negyedikhez (amelyben Arany János *Ez az élet egy tivornya* című versét „reagálta le”) még *Konklúziót* is fűz: „nekem is / tivornya az élet / fűrtös csemegéje / bárha tudnám, / kinek a dallása”.

Papp Tibor, az örök kísérletező – intellektuális játékteret alkotva az érdeklődők számára – bevezeti olvasóit a számítógépen generált művek világába. Ma, amikor az ifjabb nemzedékek már hagyományos verseket szinte nem is olvasnak, sőt, költészettörténetünk legkiemelkedőbb alkotásait sem ismerik, de még a kortárs szépirodalom jelesebb műveit sem, az irodalmároknak, a tanároknak és szülőknak egyaránt örülniük kellene, hogy a modern dinamikus költészet a számítógépek révén eljut a digitalizáción nevelkedett generációkhoz, amelyek esetleg így kedvet kapnak rá, hogy kreatív szöveg-összeállításokkal kísérletezzenek. Ezáltal elsajátíthatják az alkotás képességét és örömet; a vizuális formák intenzíven hatnak képzeletükre, s a jelek elrendezése dinamizálja gondolkodásmódjukat.

Reprezentatív szemléjét Papp Tibor egy rövid, de sokatmondó kronosztichonnal zárja (*tempó*), amelyben szülőföldjéhez tartozását, vele való egylényegűségét vallja meg: **Tokaj** a Tiszával allitérál, íme én is = **1936** (ez születési éve). **Tibor** mint Tokaj szülötte mind neve, mind borszeretete révén oda tartozik, ahonnan egykor útnak indult („itt élned, halnod kell”).

Órakoletményei, logomandalái, képverseinek számtalan műfajbeli változata a modern magyar költészet kimeríthetetlen gazdagságát gyarapítják – az ő újításainak továbbgondolásával, az általa teremtett formák gyarapításával máris több fiatal poétánk vált ismertté és megkerülhetetlenné az irodalmi életben. Tehát szervesen beépült életművével a magyar irodalom szövetébe. Élő hagyománnyá vált.

Kötetét voltaképpen a *második levele* „végrendelet”-szerűvé teszi: összefoglalja benne mindazt, amit a magyar irodalom jelenlegi állapotáról, az egész művészeti életünket, sőt: társadalmi önazonosságunkat szétziláló „belháborúkról” gondol (*a költő újabb levele*). „boldog aki csak selyemharisnya” – rejti a mezzosztichonba mindjárt levele kezdetén véleményét áldatlan viszályainkról, szellemi süllyedésünkről, illetve „szellemtelen acsarkodásunkról”. „ti akik kegyelmi ajándékban nem szűkölködtök” – inti a „halálfélelemben” szűkölő „magyar medvéket” – „egy múmia hasal alattatok”: a magyar költészet. Lassan-lassan „az öregség lehavaz bennünket”; eltűnik ez az egész nemzedék anélkül, hogy termékeny vitákban, nyíltan szó eshetne a hagyomány és újítás viszonyáról, az új szemléleti és költői formák létjogosultságáról. Papp Tibor maga már évtizedek óta (mióta Párizsból hazaköltözött a Magyar Műhely) hangoztatja, hogy „sziklát kell robbantani”, mert az Idő nem vár, s a hó betemeti a mai művészeti élet szereplőit anélkül, hogy a valódi erőviszonyok tisztázódtak volna. Ő természetesen békét és nem háborút akar az alapkérdéseket illetően; ezért „mindigtől jól nevelt jó szagú nyári hajlamú békés szavakkal” fordul ellenfeleihez – s válaszképp tőlük is „tisztá gondolatokat” vár. Ő, aki a világköltészetben iskolázódott és megismerte a régi és a modern Költészet „óriásbirodalmát”, már szabadulni szeretne „az elhallgatások gyalázatából” – nem akar a hazugságok tengerében fuldokolni. Beszéljünk végre őszintén a bennünket nyomasztó kérdésekről – amelyek nem pusztán az irodalom körébe tartoznak, hanem egész társadalmi létünk mikéntjét meghatározzák.

„nincs bennem semmi feszültség – hangoztatja – bár levegőmből hiányzik a térfogat / a buborék-éhség rohamosan terjed / a napelemmel takaródzó háztetők alatt // nyelvemet reszeli a szó / boglyaként takarja mellemet a felhő // ragaszkodom / mint akáclevélként fonnyadó anyák a fényhez / ragaszkodom a jéghez, a költészet teremtő erejéhez”. Legyen vége a folyamatos mellébeszélésnek, a teremtő erő elfojtásának-elhallgattatásának, ami már majd’ száz éve tart, alárendelve a mindenkori politikai érdekeknek az irodalomszemléletet (is). Papp Tibor (és ’56-os menekülttársai) nem „tékozló fiúkként”, hanem értékeket teremtő, a világgöltészetet gyarapító, maguknak és a magyar irodalom egészének hírnevet szerző, ismert személyiségekként tértek haza – és mégis, még ma is ők a „kiátkozottak” a honi belterjes, hagyományos művészeti élet vezető korifeusai szemében. Rózsakoszorú helyett az el nem ismertség töviskoszorúját helyezték fejükre. „EGÜNKÖN A HAJNAL MÉG VÖRÖS”. Ismét vérzik ama bibliai Bárány, „világító szeme” kátrányos tekintettel néz alá, „mint egy gőzhomályos ablakon át” a felhőkbe – míg „hernyószerű bábok csúsznak a pokol felé / szárnyaik mint vízszintes kerék / az élet ringlisziljeként forogdálnak”.

Költőnknek ezért járnak még ma is a jóvátehetetlen múlt véres esztendei az eszében. „mily egyszerű a vágy a deportáltak repedezett arcán / Vállajtól Nagykarolyon át Dombassig” – ott és akkor romlott meg jóvátehetetlenül a magyarság, s kerültek szembe egymással a testvérek – mint üldözők és üldözöttek. A történelmi szakadékok azóta is lehetetlen áthidalni; az árkokat betemetni csakis a „szabadon szólás”, a Költészet kegyelmével lehet(ne). Az elhallgattatott Igazság mint meggyilkolt véres hullá ma is mérgezi a lelkeket. „a keserves indulásnak árnya nő / az angyalok is levetkőznek / pucér vizek mellé mellett / mintha a fény énekelne / a költészet felszabadít // a költészet felszabadít // bár zempléni szakajtómból / vannak félvén kiszorítottak is // ha még egy évig makulátlan alsóruhánk bepiskóztatik / vet- kezünk és vétkezünk / és vért veszünk akkor”. A város, ahol született, s a környező táj mindennek ellenére visszafogadta őt. Bármilyen is volt a tovatúnt félszázad, Tokaj és környéke, fölötte „a Kopasz mint egy fejenálló szakajtó”, amelyen „angyalok ugrabugrálnak, levegőznek”, távollétében is otthona maradt. „Tokaj fölött az egekben / piros-sárga citrom labda / fénylik a kezekben / a homlokzat csipkéje ismeri az Idő tengelyét”.

A befejező rész egészen személyes hangú: mintha rég halott hűgának adna számot az elmúlt Időről, visszatérnek a gyermekkor játékos képei: „fiatalságunk rostokol a ház előtt / csigabigáink fürdőruhájában / csúsznak elénk a / lécvékony izomlapok / gipszes vakablakok / s a városka metszőfoga / a világítótorony”. A záróakkordba beépül az ismert betűtipográfiai szövegjáték is („SZÉTBOMLÓ HAJADban békénk – NAGYON HIÁNYZOL...”).

A költő 2. levele tehát arról (is) szól, miért (volt) oly nehéz (sőt: szinte lehetetlen) az ’56-os költőknek integrálódni a hazai irodalmi élet viszonyai közé, a „szellemtelen acsarkodások” világába. „A haza az én emlékezetem hurokjá”; de Papp Tibor nem hagyta, hogy e hurok teljesen ráfonódva megfojtsa őt. Mint jó magyar ember: „nem engedett a ’48-ból” – vagyis ’56-ból. Drágább volt neki az emlék, a Múlt – hogysé beilleszkedett volna lapos és fullasztó irodalmi életünk viszonyai közé. Nem kívánt a poros, földközeli csetepaték világához igazodni – kitűzött céljaiért, a magyar irodalom megújításáért, eredendően kitűzött életeszmé(nye)jéért küzdött mindhalálíg. El akarta mondani mindazt, ami fél évszázadon át bénította (és azóta is bénítja) szellemi életünket, mert ha (most is) „port hintünk” a történetekre, az amnéziában szenvedő nemzetünk teljes tudathasadásához fog vezetni. „a belső vihar dagadó palackja / a költői hangdilemmák / mint a poéta mesterkelt haláltusája / mint a poéta tánca a mondatok helyett” – „a pezsgő tavába” fullad végül. Szerette a szabadságot és függetlenséget, amelyet odakint megteremtett magának és a Magyar Műhelynek; s nem cserélte el a szókimondás szabadságát az (egyébként méltán várt és megérdemelt) elismerésért – amely végül is elmaradt. S most már az Örök Mezőkön, a Szellem korlátok nélküli szabadságának honában él...

Az *utolsó villamosjegy* című költeményében a lírai én már-már búcsúzik az Élettől, amelyet alapjában véve – minden megpróbáltatás ellenére – végtelenül szeretett. „íztelen a magány S bekerítetlen / mint kopasz fák között a szél / Csillagom égő cseresznye”. A cseresznye költőnk szóhasználatában (mint több más verse is mutatja): az édes életöröm szimbóluma. Egy pillanat, s vége mindennek – szépségnek, alkotásnak, mindannak, ami a földhöz köt bennünket: „homályos tűz-tudat / mely a gyémántra szikrát ültete / a nap közepéből // villám szökell ki az égből / fejedre száll / és keresztülrohan szemeid / ... / a másvilág halovány pogácsa”, elképzelni se tudjuk, milyen íze lesz... Lassan mindaz összekuszálódik, ami eddigi életét biztonsággal övezte: „csavarodik az út / a holdat én kilúgozom /

örömd mindhiába // füge dinnye borsó / egy utolsó villamosjegy és koporsó”. A költeményen végigvonul mezzosztyichon: „SIC TRANSIT GLORIA MUNDI”. Így múlik el tehát a világ dicsősége – mindenki számára, egyenként, külön-külön. Panaszra nincs ok, hiszen mindenkire (ellenségre, jó barátra, értékes és értéktelen emberre, gonoszokra és jókra) egyaránt a *koporsó* vár...

Persze csak a testükre. Mert a lélek – mint ősidők óta sejtjük – halhatatlan. S a Halak jegyében eltelt 2000 év (immár lejárában) egy ígéretet rejt magában: örök élete van annak, aki hisz Jézus megváltó áldozatában, a keresztút (vagyis minden ember életútja) diadalában – a Feltámadásban. A halak (a kereszténység jelképe) szaporodó sokasága és hálaadó éneke új korszakot nyitott az emberiség történetében: a lelkeket tápláló krisztusi Ige természetfölötti valóságába emeli be az arra érdemeseket. A halak „mint a hangjegyek / kórusban térdepelnek / tányérjaik összeverődnek / csillagvillák koccannak csengenek / mindannyian útrakelnek”. S körülfonva a távozni készült („megszámolják bordáidat / tálon maradt csontjaidat / körbefutnak szeretgetnek”), viszik őt az Égi Hazába. A hívő ember lelke, megszabadulva földi kötelékeitől, felszárnyal az Örökkévalóságba, s „a harsónak zengedeznek akkor”: diadalt ül a Menny (*mint a hangjegyek*). A költő hálája és köszönete a mezzosztyichonban van elrejtve: DEO GRATIAS.

Hogy ki mennyire kötődik Istenhez éltében s holtában, azt természetesen nem tudhatjuk. De az alkotó ember mindenképpen közelebb érzi magát Teremtőjéhez, mint a puszta anyagi és érdekvilágba merülő. Aki úgy tud küzdeni egy életen át – konokul és megalkuvás nélkül – a Művészet szabadságáért és szemléletbeli függetlenségéért, mint tette azt Papp Tibor, mindvégig ellenszélben, az utána jövőket is önzetlenül segítve ezzel, annak az útját Isten különös kegyelme kíséri. A kulturális élet irányítói, manipulált vezető korifeusai (se a Kádár-korban, se azt követően, mindmáig) nem „túrték”, nem fogadják el ma sem azt, hogy a művészet csakis autonóm jelenségként töltheti be valódi funkcióját; hogy nem „tanít–nevel–szórazottat”, hanem *embert formál*, és a lét gyökereit hatolva szembenéz azzal: kik/mik vagyunk – a Gonosz megszállta ösztönállatok, avagy Isten teremtette szellemlények? Papp Tibor nem kapta meg az őt régóta megillető evilági elismerést (a Kossuth-díjat); viszont a debreceni Szent József Gimnázium és Szakközépiskola – amelynek mai épülete az iskolakezdésekor még a Cisztercita Rend iskolája volt, ahol ő kezdte el kisgimnazistaként tanulmányait – 1998.ban emlékszóbat szentelt életművének. Nemcsak állandó kiállítást rendezett be itt az iskolavezetés a műveiből, hanem Kelemen Erzsébet tanár irányításával az életmű folyamatos gondozása, bemutatása, tanítása is folyik. Tehát teljes munkássága ma már a magyar irodalom kitörölhetetlen része. A Fiumei úti Sírkert Művészarcellájában nyugszik, legjelentősebb (újító és stafétabot-átadó) magyar költőink társaságában; holtában elnyerve azt, amit kortársai megtagadtak tőle: méltó helyét a Magyar Panteonban. Nyugodjon békében.

SIMONYI EMŐ, Szonáta, 2008